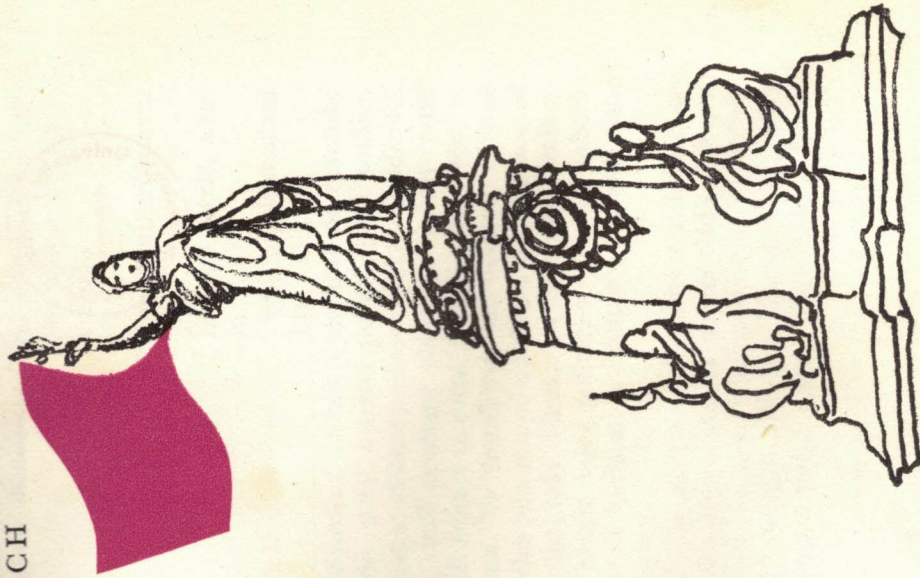

MARIE MAJEROVÁ

ŘÁMĚSTÍ REPUBLIKY

MELANTRICH

REPUBLIKY
ŘÁMĚSTÍ

*Mon dieu, que la mer est grande
et ma barque petite!*

Gustave Flaubert

255113744

**Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy v Praze**

I

Ostré letní svítání vtrčelo se do tkaniva nečistě záclonky vozu třetí třídy, když se Luka Veršinin probudil ze spánku, který ho neosvěžil. Vlak stanul v malé stanici; Luka otevřel oči a spatřil čekárnu, porostlou divokým vínem. Jméno stanice nezahlédl, neboť když se chtěl nahnout k okénku, pocítil ostré píchnutí v šiji.

Setrval tedy v poloze, v jaké spal. Na půl oka viděl vedle sebe muže s obličejem důlkovitým po neštovicích. Ten hlasitě chrápal. Unylý mladík vedle něho propouštěl koutkem spících úst neovládnutý pramének sliny.

Veršinin tiše vstal a spustil okénko.

Ihned se do oddělení vozu nahrnula veselým průvanem opojná vůně sena.

Luka pohlédl na niklové hodinky, do žluta ořelé, a setřásl uhlíčky s černé rubašky i s kolenou.

V pohledu, kterým vnímal unikající krajinu, doklusával za ním ve vzpomínkách dosavadní život.

Luka Veršinin přijížděl z Vídně. Uchýlil se do rakouské metropole ze strachu před carskou policií, před kozáky, před pogromy. Neboť se vlastně jmenoval Jakub Goldšmíd. Krejčovský dělník, měl svědomí obtížené zločiny proti carově vládě a musil zmizet ze světa. Člověk toho jména se propadl do neznáma. Ve vesmíru se nic neztratí. Špatně živěného a vyšvihlého těla se ujal opuštěný pas a pracovní knížka Luky Veršinina, také dělníka krejčovského. Stalo se to v Kyjevě, před nosem tajné policie, ve světlnici zabarivádované pašovanými knihami a časopisy; směnná cena byla patnáct rublů.

Nu, a Vídeň nestála ani za těch patnáct rublů! Soukmenovci, od Jakuba Rotberga na hlavní třídě až k poslednímu Izákoví Kohnovi, jenž v sklepním bytě zaměstnával dva dělníky, ti všichni byli bez kmenové solidarity a kupovali Veršininovu práci velmi, velmi lacino. Jakub

Goldsmíd se specializoval na vesty. Šil slavnostní bílé vesty, které se pyšnily na dvorních plesích, vesty kvítkované, určené na promenádu po Okružní třídě, šil vesty široké, obaly na sudy břich — a sešival celé tucty všedních, uzounkých vestiček; na nich i nití byly horší, i látka řidounká, vzorku dobročinných nadšlek. To byly vesty k dělnickým oblekům. Potkával je pak v neděli na všech silnicích vedoucích z města do Prátru a do Vídeňského lesa.

Tak prožil Luka blátivou vídeňskou zimu, prožil bouřlivé, větrné jaro i dusné, prašné léto. Za celou dobu nezbylo mu ani tolik, aby zaměnil nápadný ruský oděv, černou přepásanou košili a tuhý zimní kabát, vzadu rozstrážený vedví jako křídla, s dvěma žlutými knoflíky v pase, za běžný občanský šat západní Evropy.

Ale on nešil ani nežil stále v jedné dílně. Jednou pracoval ve sklepě, kam světlo dopadalo úzkým okénkem u samého chodníku. Když vzhlédl, viděl jen spodky lidí bez očí, zabláčené boty, tupě lhostejné. Mezi nimi se občas kmitly šuštlé noby psi. Ty ho potěšily, neboť s nimi vždy přiběhl pohyblivý čumák a oddané vlhké oči.

„Schni se, otroku, nad prací se sehní, nedivej se na slunce, na oblohu, na květy; šij a šij! Vztýčš-li hlavu, at touhou nebo únavou, my tě hned zase zadupeme!“ mluvily boty. Tak dlouho se hádal s lidským nohama v botách, až ho omrzely, i dal výpověď. Podruhé pracoval v nečisté dílně, v níž prkenná přehrada utvořila první poschodí. Do toho kurníku lezli dělníci po žebříku. Šil až pod stropem; tam nabyl své voskové pleti, tam se mu usadily modré kruhy kolem očí; přestal růst a začal kašlat.

Našel si přátele mezi ruskými studenty. Soudruzi v dílně nechápali jeho záliby. Haléře, jež žaludek nespoteřeboval, proměnil se v brožury a v knihy. U Veršina byl vždy nadbytek potíštěného papíru; také schůzek, podivných výletů, tajemných dopisů bylo hojně. Avšak Luka toužil nejen přijímat, ale také vydávat. Chodil na veřejné schůze; lozozil, demonstroval; někdy i řečnil. Našlo se vždycky dosti nadšenců, kteří mu tleskali; viděli v něm zástupce ruských revolucionářů.

A pak nastalo nejtrapnější údobí jeho vídeňského pobytu. Vídeň bojovala za volební právo, za všeobecné tajné právo volební. Matróna Vídeň dostala horečku. V žilách jí byla poplašená krev, budily se neznámé síly. Luka si říkal, že matróna počala revoluci.

Do osmadvacátého listopadu 1905 žil Luka v krásném, bujném, kypícím snu. Byl zmámen rušnými výhledy, v nichž se mu zjevovaly davy bojujících dělníků, stíny barikád, zore konečného vítězství. Chodil na tábory lidu, kde řečnili nadšení muži se zárodky příštích požárů ve zrácích. Paže všech chudých mířily hrozivými rozmachy k výšinám, strhovaly modro nebes, zlato hvězd, obracely roh hojnosti do natažených rukou hladovějících. Moře hlav rozpálených žhářským snem strhlo v šílenství i Veršina. Ruče, ty klasy na poli, kynuly vstříc blížícím se žním. Na širokých ulicích ve středu města srocující se hloučky lidu zkoušely již dnes svůj pocit budoucího vlastnictví všech krásných budov. Neustálý příliv ze všech okolních ulic činil ze skupin neklidné zástupy, nabitě záhudným nebezpečnějším vysokého napětí. Luka cítil v chystaném obratu revoluci: náhlé soudy, krvavé popravy tyranů, ničení neoblíbených budov, dynamit pod věžením, bankéře a burziány na zoufalém útěku do cizích zemí, vojáky v bratrském objetí s revolucionáři, nájemníky z podzemních bytů usazené v přepychových palácích vnitřního města, ženy s frygickými čapkami a děti s ratolestmi v rucech... To všechno snad přinášel strnule černý mrak, který se roztrhne s rachotem hromu nad Vídní, zsinanou v jeho blescích dne osmadvacátého listopadu.

Slavného předvečera toho dne bil sebou Luka o fronty domů jako mátožná muška, opilá raným létem. Chodil a smál se v nitru tichým, radostným, neustálým smíchem. Tedy dnes ještě naposledy, vojákové, naposledy, středověká pompo zlatých prýmků! Zítřek již nakukuje všemi branami! Na předměstí umlouvají přední strážé tajná hesla, aby bez překážky vešel, slavný a vítězný! Luka by chtěl obejmout celý svět a je ochoten zapomenout na všechny křivdy a na všechnu svou bídu: vždyť nastane nový život!

Ulehl, ale nespal. Ohníček v sobě neudusil. Luka slyšel být neúprosné hodiny. A chvílemi, přemožen jsa dřimotou, viděl v polosnu šilené postavy s vytrštěnými zraky; mňhaly se pohodně, leskly se obnažené nože a hlavní pistoli.

Konečně je tu ráno osmadvacátého listopadu. Mlha se mračí do oken. Ponenáhlu mění se noc v den; nemá světlo, nemá radostné hlasy probouzejícího se města. Všecko zatvrze mlčí, ulice, parky i slunce. Luka pospíchá ven.

Obchody byly zavřeny, ojedinelé vozy se vleky opuštěnou ulicí. Ze spících domů vycházeli dělníci ve svátečních šatech, s červeným květem v knoflíkové dírce.

„Co bude?“ tázal se Luka sám sebe. Zmatené dojmy věřejšího dne se srovnávaly v přímé otázky.

„Bude republika, nastane bezvláď?“ Nedovedl si odpovědět. Ani dlouho nepátral po přesných výrazech. Jedno si neustále opakoval, o jednom byl přesvědčen:

„Něco se stane.“

Obloha zasmušile klecala. Hnědá osnova deště naplnila vzduch. V ní jako v síti se hemžily davu, směřující na ustanovená místa.

Věřšnin zamířil do vnitřního města. Okružní třída se ztrácela v mlze. Ledové bláto studilo, chlad naplňoval srdce tísnivou předtuchou. Matně se leskly přílby policistů. Luka je nebral na vědomí. Zalezl do kouta za universitou, chystaje se vyrazit do boje.

Ale bylo ticho; stromy v aleji pily mlhu a poslední listky se němě třásly na řapících mízy zbavených. Do ticha zašuměl vzlyk jakoby vzdáleného vodopádu; minuty čekání šly a šum sílil, až se rozhučel jako řeka; a když pak už zněl bouřnými údery rozvodněného veletoku, objevila se v mlze první vlna lidského proudu.

Luka strnul a upřeně civěl do nehybných tváří mužů a žen, kteří jej nehlasně mňjeli.

„Co bude? Co bude?“ tázal se úzkostně voják revoluce, zchystaný k výpadu.

Řeka se valila, houpavým poskokem přispěchávaly nové a nové vlny, nekonečné proudy, vyvěrající z bezejmennosti. Luka stojí hodinu, a řeka teče. Stojí dvě hodiny, scenerie

se nemění. Je začarován? Co se to děje? Vidí snad přeludy? Ne, ne! Řeka je vsutku bez konce, je ohromující — ale klidná! Mohla by — ale což nechce? Nestane se tedy nic, nic?

Zklamání se mu hořce vtírá do myšl.

Kde jsou činy? Kde je osvobození?

Výzňí dopráždna tolik chystání a tolik vroucí odvahy Vylijí se vody po neplodných nížinách?

Ach, lidský proud se mu mění před očima v potměšilého hada. Had se smrskuje i rozpoutává články ohromného těla, plazí se po asfaltu a úzkou hlavu s rozeklaným jazykem obrací k Lukovi. Vysmívá se? Syčí:

„Mohl bych — ale nechci.“

Luka dobře vídíl na hadově velikosti, že by mnohé dokázal soustředěnou silou, ale rád by mu to upřel, neboť se v duchu stává jeho nepřítelem. Hledá, kde by jej ranil, ponížil, zmenšil ve svých očích. Posuzuje ho zrakem zbystrěným nenávisť. Roceznává. Teď jdou kolem cihláři. Jdou báživě, našlapují ztěžka křápy, na nichž přischl žlutý jíl, houpají zelenými klobouky, sluncem odbarvenými. Nejsou zvyklí městu, bojí se. Opatrně vkračují do mlhy.

Nad Lukou je universitní schodiště a tam, jako při každé manifestaci, hádají se němečtí studenti se slovanskými. Zdvhají hole, strkají do sebe; nápor — a ozve se těžký, dunivý úder: právě vedle Luky se zřítíla balustráda.

Cihláři se hned zmocnila panika. Prchají smyslů zbavení, zachraňují se před domnělým nebezpečenstvím.

Luka je ohromen: „Vida tvé slabiny, hade!“

Ale odnáší si v srdci černý smutek. Vrací se domů pomalu přesto, že je promrzlý, je v rozpacích, co si má o té věci myslit, a mrzutý pro všechny ty marné přípravy, zoufalý pro všechny síly davu tak skvěle nashromážděné, a přece nezužitě.

Ještě jednou se ohlédá. A tu spatří, že nad parlamentem vlaje rudý prapor. Co to? Snad přece? Zaplápolá vnitřní světlo. Luka miluje takové náhlé, bezprostřední a symbolické činy. Čeká opět hodinu, čeká dvě. Nic se nemění. Jenom žerd hoří červeným praporem...

Navečer se Luka Veršinin vrátil domů velmi zkroušeně. Vídeň se mu zprotivila. Od té doby nechodil do schůzí, mlčel a neřečnil, nečetl a strádal penízky k nové epoše svého života, na cestu do Paříže.

Město revoluce, město komunistů, město generálních stávek stalo se mu nadějí do budoucnosti. Jak by ho nezlá-kaly neprobádané obzory! Jeť Luka dvacetiletý ruský žid s lyrickým očima. Snílek je Luka, neúnavný snílek.

Miluje svobodu, volnost, bratrství. Miluje ruský lid, třeba má o něm nejasnou představu dělníka z města, miluje chudé židy, miluje všechny ubohé a chudé lidi na světě. Jeho přízeň mají utlačovaní a poníženi; on cítí a bojuje vždycky s těmi, kdož volají po spravedlnosti. A Luka má spravedlnost vždycky spravedlivější než ostatní.

V Lodži byl členem revoluční organizace. Tajné schůzky, tajné tiskárny a rozsudky revolučních soudů jej strhly a živily jeho hladový romantismus. S vášní hovořil o „věci“, slova revoluce a anarchie zněla jeho uchu líbezněji než zbožňované jméno zamilovanému mládenci jeho věku. Hořel pro sociální revoluci; nenáviděl více nežli smrt každou vládu, všechny představené. Cílem jeho snažení byla nová lidská společnost. Nadějí pro nejbližší zítřek revoluce chudých. Všecky cesty k tomuto cíli mu připadaly dlouhé; přál si, aby se lidstvo obrodilo již zítra. Vždy jej nejvíce uchvacovaly názory a hesla, o kterých se domníval, že jej nejdříve uvedou do nového života. V Paříži doufal nalézti lidi s takovými programy; domníval se, že Paříž je prachárnou Evropy. Lačně tiskl hrst ustrádaných bankovek, kterým mu měly pomoci na cestě do kouzelného města.

Cesta byla nekonečná. Jel již druhou noc osobním vlakem, tělo měl zmúčené z prachu a z nevyspání. Vyhledal unavenýma očima.

K obzoru běžela rovina, mezi vlnící se trávou pásli se koně a kamenné budovy s tmavě červenými střechami měly vlak.

Slunce vystupovalo a svěží venkov stárnul blízkostí velkoměsta. Obrovské reklamní tabule, postavené v polích na tenkých tyčích, volaly na vlak pokřikem reklamy. Nyní se

již probudili všichni cestující, čistili si šaty, pořádali zavazadla.

Zrzavý Němec zeptal se Luky:

„Byl jste již v Paříži?“

„Nebyl,“ řekl Veršinin. „Ale mám tam příbuzné — strýce.“

„Umíte francouzsky?“

„Málo,“ odvětil Veršinin; dodnes nepomyslel na to, že by měl v Paříži umět francouzsky.

„V Paříži bude slavnost,“ řekl Němec. „Můžete se zdarma dostat do divadla.“

„Slavnost již byla,“ ozval se obchodní příručí, „čtrnáctého července. Je to slavnost dobytí Bastily.“

„Ach!“ uklouzlo Veršininovi. „Dobytí Bastily v roce 1789! Skoda, že jsem to zmeškal!“

Stálh motouzem krabici, z jejíchž polámaných rohů vyhlédaly brožury. Byl tam složen všechen jeho majetek — zimní kabát.

Vlak zastavil pod viaduktem; oprašela zeď zastíňovala jej nyní z jedné strany. Na druhé bylo vidět nekonečné linkování kolejí.

Do vagonu vešel průvodčí vlaku a volal:

„Paříž, pánové a dámy!“

Potom se vlak ještě jednou pohnul a zvolna se vřínul do stanice. Lukovo srdce zabušilo, kolena se mu zachvěla. V uších mu hučelo:

Paříž, Paříž!

Perón byl rázem zaplaven. Nosiči strkali do objímajících se příbuzných. Veršinin si našel šatnu, kam uložil svou krabici. Nádraží bylo nečisté, skleněná pažená začouzená a úředníci nevlídní.

Luka nedůvěřivě potřásl hlavou. Cožpak jsou nádraží na celém světě stejně ohyzdná?

Automobily se kupily před nádražím, vytlačující obecnost do hromad hlíny a rumu. Náměstí před nádražím bylo rozkopané.

Z nepřívětivé nádražní budovy vlály trojbarevné praporečky, na lešení postaveném kolem rozkopaného náměstí

chvěly se ve větru otrhané lampióny se stearínovými slzami svíček.

Na bulváru byl ruch ještě větší. Dělníci v sametových kalhotách předbíhali úředníčky v bouřkách do týlu posunutých, kteří v letu nahlíželi do plachty svého žurnálu. Přeplněné tramvaje zvonily, omnibusy se řítily.

Luka se stěží propletl hemžením a řevem bulváru na druhý chodník. Udýchán stanul před starým gotickým kostelem, jehož barevná okna byla zvenčí zabezděna prkny — kdysi již dávno — neboť slunce, déšť, vítr a mrazy obdařily dřevo touž barvou jako kámen. Nad vchodem byla přes šablonku natřena slova

LIBERTÉ, ÉGALITÉ, FRATÉRNITÉ!

Luka se spokojeně usmál. Tady to začíná.

Chodník před kostelem byl široký. Mohls tu stát a pozorovat.

Před ním se rozvíral předlouhý bulvár, vroubený domy se šupinovitým povlakem vývěsních tabulí a štítů. Ale to nestálo. Obchod překypoval až na chodníky. Nábytkáři vynesli před dům i skříně se zrcadly, kredence, postele opatřené žínkami a poduškami. Celý pokoj stál zařízen na chodníku. Z obchodních domů prodavači vynášeli o překoť balíky látek, stohy prádla, oblečené manekýny, které je převyšovaly; příručí se podobali mravencům, když na poplašné znamení vynášejí obrovská bílá vajíčka do bezpečí. Sklady potravin byly obleženy davem zaměstnanců, z nichž někteří přebírali třesně, zahazující shnilé do potůčku čisté vody tekoucí podle chodníku, sypali jahody do dřevěných příhrad, přepočítávali kadeřák a salát, ředkvičku, čekanku a artyčoky.

Vershinin hltavě sledoval každou podrobnost šumného života; páchalo jej to v čele jako po sodovce.

To je tedy Paříž! Paříž!

Rty se mu již nechvějí při tom slově, ale celé nitro je napjato lačným očekáváním. Struny na srdci — jakou píseň zahraje na ně Paříž?

Povzdychl si Luka na rohu gotického kostela. Konečně přece byl stržen horečkou spěchu. Vplul do bulváru. Našel jeho jméno

BOULEVARD DE STRASBOURG

Na křižovatce stál dopravní strážník s bílou hůlkou v ruce. Luka stanul před ním a vyňal ze záhradní papírek se strýcovou adresou.

Myšlenka na strýce se dostavila s potřebou útočiště v neznámém babylónu. Nešel k strýci rád; jednak proto, že ho neznal, jednak proto, že slyšel o jeho blahobytu. Neurčitými slovy mu oznámil na listku, že přijede.

Mlčky ukázal strážníkovi papírek. Strážník mu řekl:

„Jděte stále rovně, až k řece; tam přejdete dva mosty a pak se ptejte ještě jednou.“

Nechápavě zíral Vershinin na strážníkovu ústa. Z plynu jeho proudy řeči pochýlil jen: stále rovně. Ruka napřážená tím směrem dosvědčovala. Pozvedl čapku na znamení děků a pustil se nazdařbůh.

Vkusně ustrojené ženy jej mýjely nevlídně. Jeho pozornost zvrátil kiosky ověšený časopisy s pestřými obrázky. Četl nadpisy denních listů tam vyvěšených a oči mu zářily.

La Lanterne — Réveil — L'Éclair — Le Soleil — každé nové jméno se v něm rozsvítilo.

Za La Lanterne viděl hned lucernu z Velké revoluce, Réveil, to bylo probuzení ztročeného lidu, slovu Éclair nerozuměl, ale znělo tak zvučně a formovalo se tak radostně v jeho očích — byl přesvědčen, že význam tak výbušného slova je jistě mohutný. Le Soleil rozezvučel v něm ohlasy písní, jejichž toužebným refrémem bývá slunce...

Mezi nenávisnými karikaturami z nedávných voleb našel malý časopis, tištěný na hadrovitém papíře, jehož nadpis mu vjel do oka jako šíp. Cítil, jak mu mráz přebíhá po zádech; konečně tedy objevil to právě! Zahlédl světlo nad novou zemí, rozvírající se před ohromnými zraky. Koupil ten časopis, chopil se ho nedočkavě chvějícími se

prsty, usedli na lavičku pod zaprášeným platanem a jal se namáhavě slabikovat. Ulice zmizela, města Paříže nebylo. Zbýl jen čtyřstránkový časopis, v jehož čele bylo natřísáno

l' anarchie

2

Najít někoho v Paříži nebylo Veršinovi tak snadno jako v rovných, podle pravítka rýsovaných ulicích vídeňských. Brzy uvázl v síti úzkých, krátkých i slepých uliček pařížských. Neměl ponětí o celkovém obrazci Paříže, rozděleném řekou na dvě části, naopak, neščetné mosty jen ho mátlý a připadalo mu chvillemi špatným žertem, že jej lidé vřacejí, jak se jemu zdálo, když přece měl jítí stále vpřed. Přesl několik mostů, až konečně bylo jisto, že je v Latinské čtvrti, a doptal se i na ulici Mouffetardovu. Zaklepal na zasklenou loži domovnice v čísle sedmadvacátém.

Avšak domovnice ho zblýskla ihned, jak vstoupil do domu. Pro lidi jeho typu měla zvlášť bystrý zrak. Zavadila pohledem o Veršinovu rubašku a volala, dříve než ústa otevřel:

„Nemáme byty k pronajmutí, mladíku.“

Luka zavrtěl hlavou a řekl:

„Salomon Goldšmíd, prosím?“

„Šesté poschodí, schůdky vlevo.“

A bouchla skleněnými dveřmi.

Luka chvílku váhavě postál a přemítal marně, čím ji urazil. Pak si pomyslí, že zapomněl pozdravit. Smekl tedy dodatečně čapku a zvolal:

„Dobré jitro, madame!“

Ale nikdo mu neodpověděl.

Opatrně vystupoval po schodech prudce točitých a pásl po vitzitkách na dveřích bytů. V každém poschodí vyhlédl

na malý dvoreček s odpadovou mříží uprostřed, kde zpívali dva lidé, stařec a dívka. Stařec měl lahodný hlas a dopro- vázel se na kytarce, nedívaje se kolem sebe, dívka však vytrácela ostrý zpěv a vyhlížela ponoukavě do všech oken. Oba v taktu pohybovali těly.

Jak vystupoval, viděl ten pár menší a menší; z výše šestého poschodí bylo dno dvorečku hladinou vody v hluboké studni, na níž se zmitají dvě vodoměrky.

Domníval se, že je již u cíle; pohlédl do rozevřených dveří právě nad schody; spatřil tam jenom siamskou kočku s modrýma očima. Obrátil se k druhým dveřím, ale tam bylo na štítku cizí jméno. Tu se odvrátil a vešel do otevřené světnice. Kočka se poplašila, skočila z lenošky a utekla ke kamnům. Hromádka šatstva, kterou měl Veršin za pověšené sukně, se pohnula a žlutá tvář v bílém čepečku se obrátila k němu.

„Co chcete?“ tázala se stařena šeptem.

Luka vyřkl opět strýcovo jméno. Stařenka se však na něho stále jen úzkostlivě dívala a neodpovídala. Pomyslí si, že je snad hluchá.

Vyňal tedy opět papírek s adresou, poklonil se a přistoupil k ní. Couvla, ale nakonec přece pochopila. Zavedla Luku do tmavého kouta chodby, a kde on prve neviděl nic, objevily se příkré schůdky. Tápaje vylezl až ke dveřím, které náhle tarasily cestu, a zatahl za červenou šňůru zvonce.

Ozval se zmitající zvuk a zanedlouho se dveře pootevřely. Luka spatřil jen chomáč šedivých vlasů.

Řekl něco, ale jeho slova zanikla v směšně zuřivém štěkotu malého psa, který se moc dral do skuliny dveří. Luka vykřikl:

„Přijel jsem z Vídně, Jakub!“

Přskovi se dostalo kopnutí; zakvikl a utíchl. Pak se dveře otevřely, pod šedivou parukou se objevily veliké brýle s kulatými skly a černé šaty na suché osobě, jež se zřejmým pohnutím políbila Luku dvakrát na ústa a řekla, ustupujíc z prahu:

„Vejdí do našeho domu.“

Jak vypadala divoká s vyčnívajícími, zahnutým nosem, se zcuchaným hnízdem šedin a s pichlavými očima pod zvětčujícími ččkami skel! Její hlas byl vytržený a každá věta, kterou řekla, slavnostní. Stáli na prahu proti sobě a stará žena upřeně hleděla na Luku, až se stal rozpačitým a zavrtěl sebou.

„Kdy jsi přijel?“ otázala se konečně.

„Dnes ráno.“

„Celou noc jsi projel? Podám ti čaj. Jistě jsi unaven, dítě.“

Tak vešel Luka Veršinin poprvé k svému strýci.

Starý Goldšmíd před dlouhými lety uprchl z nehostinné Litvy a žil v Paříži již půl století životem emigranta. Přčetní chudí příbuzní v městečkách a vesnicích litevských si o něm vypravovali, že je velmi bohat, že zaměstnává goje a požehnání Hospodinovo že se vyřilo na jeho dům. S takovými představami přišel k němu Luka, a proto se užasle rozhlížel po malém světničce, cihlami dlážděné, již polovinu ukrájoval šikmý krov. Jediné okno vedlo na nevýhledně hluboký dvůr, že však bylo tak vysoko, přečnívalo i střechu domu protějšího, takže Luka odtud viděl jen skupinku štíhlých komínů a za nimi zelené koše stromů. Světlo sem padalo neztlumené a v něm křičela oslnivým jasnem halda bílého plátna, nakupená kolem šicích stroje, přisunutého až k samému oknu. V koutě stojan a na něm papoušek, který potměšile mžoural po Lukovi, drbaje se pařátem v malých pířečkách nad zobákem.

Teta otevřela tapetové dveře, které Luka dosud nepostřehl, přinesla z vedlejší místnosti samovar a obrádně jej postavila na stůl.

Usedla, i Luka sedl skromně na krajíček židle.

„Kde je strýc?“ tázal se.

„V templu,“ řekla tiše a důležitě, jako by mu zvěstovala velké tajemství.

„V templu?“ podivil se trochu posměšně.

Vztáhla ruce na obranu, a hrozíc mu prstem, kázala:

„Každý národ, který má svou zem, může čelit nátlaku i bez určité víry. Ale národ židovský, roztroušený po celém

světě, udržel se, jen přimkne-li se pevně k své víře. Bez víry zahyne a smísť se na žalost i hanbu svou se všemi národy.“

„Ach, teto, co je mi židovská víra! Jsem moderní člověk!“ ohrazoval se Luka.

Stará zalomila rukama.

„Jakube, synu Goldšmídův, tvůj otec byl již ve dvacátých letech illuj, záračné dítě talmudu!“

Luka pokrčil rameny. Vyrostl v Lodži, Litva a rabíni neměli vliv na růst a směr jeho myšlenek. Usmál se:

„Také ti řeknu, teto, že se v Paříži jmenují Luka Veršinin. Rozumíš?“ Sáhl do náprsní kapsy pro pracovní knížku. „Hospodine!“ zaúpěla teta. „Tedy přece?“

„Jak to... přece?“ zvidal Luka.

„Salomon to prorokoval. V tom, že jede do Paříže, je revoluce, říkal, nic jiného. Všichni jezdí do Paříže.“

„Všichni,“ řekla s gestem plným neurčité hrůzy a zděšení.

„Všichni“ znamenalo pobloudilé souvěrce, kteří místo hloubání v talmudu oddávají se vyrábění pum, pašování knih, piklům a vraždám. „Nechtěla jsem věřit. Hospodine...“

Poslední slova byla modlitbou v žargonu.

Papoušek, vida, že se paní rozčiluje, divoce zatloukl zelenými křídly, rozvívaje jimi pohanské skřeky. Zpod stolu vylezl psák a štěkal, v samovaru se rozklokotala voda, přetkla a syčela.

Vtom zarachotil klíč v zámku.

„Copak je to?“ zněl strýcův hlas ode dveří. „Soudný den?“

Objevila se dobrácká tvář; husté peřové vlasy vykukovaly zpod čepice. Psák z radosti vyskočil pánovi až na hrud.

„Nono!“ odbyl pán psa. „Kdopak to k nám přišel?“

„Jsem Jakub Goldšmíd, strýče.“

„Vítej mi!“ řekl starý přátelsky. „Tak jsi přece přijel...“

hovořil pomalu, jen aby něco řekl, a přitom si Luku pozorně prohlížel.

„Ty jsi také krejčovský, vidí?“ dodal po chvíli.

„Ano, strýče.“

„Nu, to ti něco najdeme. Chceš se tu usadit?“

„Ach ano! Rád bych!“ zvolal Veršinin a oči se mu zaleskly.

„Láká tě Paříž, co, chlapíku,“ zažertoval strýc, mhouře oči.

„Mýlíte se, strýčku; netoužím po Paříži světáků, rozhazovačů, lenochů; mne láká Paříž dělnická, revoluční, nová!“

„Hoho!“ s úsměvem se hrozil strýc Lukova nadšení. „Revoluční Paříž! Myslíš, že zde ještě pracuje gilotina?“

„Ne,“ odpovídal Luka s neutuchajícím zápalem, „ačkoli toužím po všech těch místech posvěcených krví lidu a těším se, až půjdu cestou, kudy kráčíly v rozpuku revoluce hladové ženy pařížské do Versailles, až plivnu na to, co zbylo z Bastily...“

„Hledme, hledme,“ přerušil jej strýc káravě. „Ty jsi nějaký rebelant! Ale mluvmě vážně. Chceš žít v Paříži; peníze nemáš, musíš tedy pracovat. To je hlavní. Ohlédnu se ti po místě, sám se také musíš přičinit. A potom: Kde budeš bydlet? U mne zůstaneš, dokud si nenajdeš práci, děle bylo by i tobě, i mně nepohodlné. To jsou dvě důležité věci. Ostatní je vedlejší a týče se jen tebe. Tak.“

Pohlédl na ztichlého Luku a úsměv mu dobrácky zahrál kolem rtů.

„Nelekej se, že začínám trochu zhurta. Ale pořádek dělá přátele, a já miluji pořádek. Proto ti chci připomenout, žeš ruský příslušník, a ten musí v Paříži být hezky zticha. Ne-li, republika má mnoho vrat, kudy posílá nepohodlné cizince domů! Žij si svobodně, ale rozumně. Nestřečkej! Ostatně,“ mávl rukou, „myslím, že zmoudříš, až lépe poznáš záračné město svobody. Udělal jsem ti malé kázání na uvítanou? Nevadí. Aspoň si je lépe zapamatuješ. A teď, chceš-li, projdeme se trochu před obědem.“

„A samovar?“ otázala se teta.

„Napijme se tedy čaje,“ svolil strýc. Z poličky ve zdi maskované čalounem jako dveře, vyňal tři buclaté hrnky bez ucha a nalil čaje.

„Jak se ti líbilo ve Vídní?“

„Pranic. Zklamal jsem se v tamním dělnictvu. Je příliš

slabé. Nechává se ovládat reformisty,“ ochotně vykládal Veršinin.

„Je-li možná?“ divil se strýc naoko. Kosý pohled na hofící líce Lukova říkal: Rozumím, rozumím. Tobě se nelíbilo. Ale ani tady se nezalíbí...

Nahlas:

„Pracovní poměry?“

„Nejmizernější ze všech. To už vůbec nejsou poměry, to je skandal. Ani maso, ani čaj, i chleba poskrovnou. Spi přitom jako pes a pracuj, narážej hlavou o strop.“

„Pajdomtě!“ řekl strýc a postavil koflík hloučně na stůl. Nemiloval takové hovory. Dnes již miloval jen klid, dobré jídlo, pohodlné lože. Pořádek byl mu nadevše. V mládí si několikrát marně rozbil hlavu o zeď, několikrát vytáhl kaštaný z ohně za falešného kamaráda. Zalezl. Léta žil v dílnách velkozávodu Bon Marché a těšil se, že si na stará kolena najme vilu, domeček v okolí Paříže, někde v Puteaux nebo v Charentonu, činží bude umořovat jistinu, pěstovat bílé králiky a rousné holuby.

V dlouhých hodinách, které mlčky proseděl s nohama pod sebou zkříženýma, v duchu už vídal, jak na tmavé dekoraci pánských látek se v radostné životnosti nadýmali perleťoví holubi, svítily hvězdy jasmínu a rděla se rajčata vlastního pěstění. To byla posila pro chvilu únavy a netrpělivosti.

Přestože se mu přičily spory, at s mistrem nebo s druhem, nikdy nešel do díla, byla-li stávka. A to bylo dnes hrdinství pro Salomona Goldšmída, neboť on se bál všeho, co mohlo pokazit jeho růžové plány. Také synovec ho nepotěšil. Byl však příliš kavaltr, aby to prozradil byt pohledem.

Umínil si však, že na Luku dohlédne, že mu sroubí nevídtehnou tvrz ze své obezřetlosti a tak aspoň nepřimo se pokusí odvrátit možné vypovězení.

Vyšli, jsouce provázeni psíkem, který se tu z radosti rozběhl za vozem, tam vyzývavě zaštěkal na kočku dekorující průjezd šelmí vznešenosti.

Úzká Mouffetardova ulička se hemžila pojízdnými krám-

ky. Ryby stříbrné a modře lesklé, něžná duhovost chrčestu, tučné bílý květák, otepi horských karafiátů hřebíčkové vůně a kopce růží, velmi mnoho růží. Chromově žluté tykve před vchodem do krámu, mezi dveřmi munice červených koulí holandského sýra, spěšový lesk uzených úhořích boků.

To vše plulo v tisíci odstínech vůní a zápachů. Mořské ryby činily z dlažby ulice dno staré bárky. Sýry s masnou kořeností a zase ovoce s lahodou silic a mezi tím růže s elegantní vlečkou vůně. Do uličky Mouffetardovy ústily ze všech stran nové a nové ulice, podobající se spíše průjezdům, se středověkými jmény. V ulici Starého železného hrnce byly rozloženy na zemi na dřevěném ubrusu zavěšené zámký, klíče, obnošené hedvábné korzety, špendlíky a vlasničky, nasbírané kolem velkých skladišť, a všelijaká nepotřebná veteš.

Když se vypletli z uliček Mouffetardské čtvrti, sešli kolem zasmušilého kostela svatě Jenověfy na nábreží. Z otevřených pekáren drůbeže hrnula se k nim vůně krocana, který se točil naboden na rožni u obrovského krbu. V kotlích před krámký zelinářek smažily se syrové brambory v oleji; malý hoch si jich koupil hrst za měďáček, chroutil je s rozkoší, a spatřiv kolemjdoucího Luku, zvolal:

„At žije Francie a pečené brambory!“

Strýc se usmál a pravil:

„Musíš se časem také po evropsku obléci. Pařížané vidí neradi ruskou košili od doby, kdy vybuchla puma ve Vinnenském lesku. Ženy vidí v každém Rusovi pumaře a atentátníka.“

Mičky kráčeli po nábreží.

Luka se hltavě vrhal na staré knihy rozložené po kamením roubení; vždy se na chvílku zastavil a zase se dal do běhu za strýcem, který se tiše smál jeho rozpakům: viděl, že by hoch rád prohlédl všechny ty zaprášené svazky, a přece se nemohl odhodlat, aby opustil strýce. Tak došli až k přísné budově z černých kvádrů, jejíž zamřížovaná okna padala k řecce.

Luka ustydl při pohledu na ponuru stavbu. Řada posupných věží chránila široké zdi souboru starých domů, aby

ani hles života, ani vlásek slunce nepronikl do jejich prádné tmy. Veliké mlčení se chvělo nad budovou.

Nesměle tázal se Luka:

„Co je to, strýče?“

A strýc skoro ustrašeně zaseptal:

„Toť Conciergerie — vězení soudního paláce.“

„Vězení,“ opakoval zadržlým hlasem Luka. Jeho myšlenky se zastavily v slepé uličce. „Republikánské vězení...?“ zašeptal spíše pro sebe. Země svobody rozpukávala pod dežerými jizvami.

Špinavé nádraží, nevlídní zřízenci, žebrácké krámký rozložené na ubrusu, rubaška v nenávisi, Rus opovržený... a teď to vězení...

Málo chybělo, a kající přiznání by bylo uklouzlo Lukovi, že v jeho snech bylo město svobody jiné...

Ale starobylé zdi vábily jeho pohled, úzkostný předtuchou.

Večer se Luka vydal podle adresy opsané z časopisu *P'anarchie*. Cestou stále ještě žasl nad množstvím mostů a ptal se několikrát lidí i strážníků, kudy na Montmartre.

Vyptal se až na bulvár Barbèsův, nerv Montmartru, a odtud již snadno našel uličku vlevo, směrem k bazilice svatého Srdce. Bylo tu strmo a ticho. Povozy srážem nemohly, obchody tam nebyly. Malé hotely v starých domech zely špinavými průjezdy, z oken čouhala pokoutnost a v žehlárně přebíraly ženy zakrvavené prádlo.

Když došel na konec uličky, spatřil před sebou baziliku, náhle, ohromivě. Bělostné polokoule bání byly obklopeny začoudlou pavučinou lešením, jejich postoj nad Paříží byl přesto hrdý.

Tu stál na malém náměstí; před sebou měl pevnostní

zed' baziliky, po levé ruce hostinec U švýcarské skály, po pravé patrový domek, natřený tmavě rudou barvou. Polovina přízemí je zaujata žehlírnou; nad druhým portálem čte Luka nápis

CAUSERIES POPULAIRE

Vydechl radostně. Našel to tedy. Sňal čapku a otočil se na podpatku; teplý vánek rozčechl mu vlasy. Na zídce hostinské zahrady sedí několik mladíků, ve vratech domů postávají muži a ženy, žvatlající za křiku dětí a hrčení gramofonů. Před krámem Causerii biblický tábor. Lidé se tlačí na nouzových lavicích, na židlích i na chodníku. Skupina je obklopena věncem stojících.

Družný Veršinin přistoupil k mladému muži, ten po něm mžkl jiskrnými očima a bystře si jej prohlédl.

„O čem se dnes mluví?“ ptal se Luka a také on si jinocha prohlížel. Viděl sthlou postavu s lehkým sklonem nevýbojných lidí, na mladé tváři hebké vousy, mezi nimi mírné rty, jejichž zvlnění prozrazovalo dobráka šibala. Mladík zadrmolil:

„O odpovědnosti dělníka.“

Luka mu neporozuměl, a proto se tázal znova:

„O čem?“

Tu se mladík usmál a řekl slabikuje:

„O od-po-věd-no-sti děl-ní-ka. Rozumíš?“

„Ano,“ zarděl se Luka, a aby smazal své rozpaky, podal mladíkovi ruku rka:

„Luka Veršinin.“

Mladík, stále se usmívaje, opětoval vřele stisk ruky a odvětil:

„Henri. — Ty jsi Rus,“ s posunkem na jeho rubašku.

„Ano,“ potvrdil Luka a znovu se zarděl i radostí nad první známostí, i rozpaky, jaké mu působilo podružné postavení cizince zápasícího s řečí.

„Přijel jsem včera,“ hovořil, sbíraje všesky své vědomosti, „hledám byt.“

„Na Montmartru?“

„Kdekoli. Je mi jedno... kde, v které čtvrti... já rád bych, rád bych... chtěl bych... bydlet u dělnické rodiny, s dělníky, chez les pauvres.“

„Proč?“ ptal se Henri a jeho úsměv se stal shovívavým.

„Tak. Nesnesu měšťácké prostředí, les bourgeois m'embéent... jsem rád uprostřed sobě rovných... j'aime les pauvres... a miluji dělníky... to jsou moji bratři... Bojuji s nimi v jedné... v jedné řadě!“ vysvětloval s posunky Luka, trochu zaražen oteckým tónem Henriovým.

„Hlouposti!“ odekl Henri prudce. „Sentimentalita! Hlavní věc je, abys bydlil dobře a lacino. Nestarej se o to, čím je tvoje bytná. Dobře učiníš, najmeš-li si samostatný pokojík anebo ubytuješ-li se v hotelu, nábytek jistě nemáš. V hotelu tě nikdo nebude obtěžovat.“

„V hotelu?“ zachytil Luka slůvka z jeho řeči a nedůvěřivě, poněkud zklamán vzhlédl na nového přítele, který tak lehce zrazoval dělnickou věc, jak se mu zdálo.

„Ovšem. Za několik franků týdně najdeš pokojík, kde se klidně vyspíš. Kdežto v rodině to není zaručeno. Rodina nebyvá stánkem míru.“

Veršinin utíchl. Ta slova na něj spadla prškou z jasného nebe. Zahloubal se.

Henri pokývl hlavou, zdůraznil úsměv, jako by sám sobě přisvědčoval, křikl „na shledanou!“ a zmizel v davu.

Vtom kdosi rozžehl žárovku v síni a zanesl ji až za skleněné průčelí, takže vrhala bílý jas na obličej obrácené ke dveřím. Všecko ztichlo; děti se uvelebily, muži a ženy strnuli v naslouchavých postojích. Okna bytů byla otevřena dokořán, aby slyšeli i ti, kdo večereli; nastalé ticho roztrhl chvilkami jen vzdálený štěkot psa, zacinknutí sklenky, zazvonění lžice o talíř.

Luku vytrhlo z okounění mohutné slovo:

„Kamarádi!“

Hned namířil pozornost za zvukem. Celým tělem se obrátil ke dveřím Causerii. V osvětlených dveřích krámu spatřil řečníka. Řečník byl právě ve stínu; teprve za chvíli se vynořila ze tmy hlava proroka s dlouhými vousy na bradě, z nichž se vyzývavě rděl odulý spodní ret. Nad vyso-

kým čelem byly vlasy sčesány nazpět a v týle se kaděřily. Padaly na ramena, a protože byly velmi tmavé, splyvaly s černí tiskářské pracovní bundy.

To se Lukovi líbilo. Řeční v dělnickém šatě! A jak hebcce plyne jeho řeč z rudých rtů! Line se vemlouvavě, s půvabem vzdáleného zpěvu, rozplývá se v sladkosti a tmě letního večera, odráží se laškovným echem od průčelí hostince u Svýcarské skály, napájí posluchače ve všech okolních domech a stéká příkrrou uličkou až na bulvár. Luka nechápe zúplna její smysl, pociťuje jen líbeznot díky a zpěvnost vět. Pak se zaposlouchal a z proudu se vynořovala jednotlivá slova. Jejich smysl se představoval rozum; ale za čtvrt hodiny začínal lapat i myšlenky.

„...ale pokrok v dělnickém hnutí jde zoufale pomalým tempem. Ideje, které se nám zdají zřejmými, narazí mezi dělníky na tolik předsudků, že jsem oprávněn pochybovat, proniknou-li vůbec kdy do masa a kostí davu. Snad jen když znamenají okamžitě, makavé zlepšení...“

U nohou řečníkových, obrácena tváří k obecenstvu, seděla na nízké stoličce žena. Luka ji postřehl, teprve když si oči zvykly pološeru. Chvilí se na ni díval, aniž opouštěl řečníkovy myšlenky. Pak si ji uvědomil a první otázka, která se mu namanula, ptala se po věku té ženy. Otázka ta ho velmi zaujala, připadalo mu, že je těžko odhadnout její léta. S krátkými prstencovitými vlasy, s drobným chlapecským tělem činila dojem dívky, ale vějířky vrásek v koutcích úst i pavučinky kolem očí byly předeny dále než patnáct let. Prázdný pohled, obrácený do nitra, lhotejně tékal po obličejích posluchačů, vyjevených a zsinalých ve světle silné žárovky: viděl jen bílé skvrny v modrém šeru letní noci, z nichž tu a tam zsršel lesk oka. Také dívčín zrak se bezděky zastavil u bledé tváře Lukovy.

Hleděli chvilí na sebe, aniž se viděli. Veškerá jejich pozornost byla obrácena na řeč a jejich mechanicky spjaté pohledy byly jen opatřením, že se ihned k sobě vrátí, jakmile se skončí řetěz názorů rozvinovaných Libertadem.

„...Rozšiřujeme-li v lidu nové myšlenky, měli bychom hlavně dbáti toho, aby se každému jednotlivci stal jasným

princip lidské důstojnosti a svobody a zároveň princip solidarity; tyto dva pojmy je třeba vždy propagovat společně. Vědomé spojení svobody a solidarity je nejlepší základ, chceme-li pochopit tuto myšlenku. Dvě strany jsou u bariéry: dělnictvo a ostatní veřejnost. Kdo je veřejnost? Malíčko těch, jimž zdražování potravin neubližuje, neboť mají měšce, které se jako zázrakem vždy znovu naplňují, a — drobný lid, jemuž každé zdražení způsobí hlad. Mnozí uvědomělí soudruzi to snažejí z lásky k věci, ale indifferenti, kterým schází pochopení krásných myšlenek o pokroku lidstva, cťt jen, že chléb je dražší, že nájem stoupá a že se slušný oděv stává přepychem. Dělník Pochtivý sympatizuje se stávkujícími havíři, hodí svůj obol do stávkové pokladny, ale jeho družka, která se marně snaží udržet rovnováhu mezi nezměněnou mzdou a zdraženým uhlím, jeho nerozvážná družka nehodlá horovat pro stávkaře. Takové stávky, i vítězné, nezmení na věci nic; jejich jediný zisk je mlčlivé nepřátelství neuvědomělých davů. Jak napravit to zlo? Spojit zájmy dělníků s hmotnými zájmy veřejnosti. Dokázat, aby veřejnost, která má tak mocnou zbraň, jako je bojkot, byla interesována nejen citově, ale i hmotně!“

Řečník se odmlčel. Luka použil té chvílky, aby opět chytil otázku, která mu jako chmýří poletovala před očima: Kolik je dvícc let? Divná žena! Má snivé oči dospívající dívky a bolestná ústa zkušené ženy. Dívá se jakoby na daleké stepi s kývajcími se travinami, s pruhem nebe na obzoru, za nímž se skrývá svět dosud neznámý.

Dívka si náhle uvědomila, jak usilovně ji pozoruje neznámý mladík, i zastírela oči obranou víček a její líce zrušněla. Hned potom pohodila hlavou, usmála se svému zardění a přátelsky se vrátila očima k Veřšinovi.

Vonný proud tohoto pohledu zalil Lukovo nitro. Tak si Luka představoval matčský pohled. Matky pozbyl tak brzy, že ani nechápal její úsměv. Zdálo se mu, že tu nenadále dosáhl čehosi, po čem dávno toužil, ale vyřknout ani pojmenovat to nedovedl. Bylo mu příjemně; a slova řečníkova padala do nitra čerstvě zkyprělého a vlahého.

„...Kdo celý den pilně pracuje za mzdu, je u veřejného

mínění počestný dělník. Nikdo se netáže, jaká je ta jeho práce. Nikdo nechce od něho odpovědnost za jakost jeho dřeva. Dělník Hladovec tká bavlněné látky na obleky, které se za týden rozpadnou, šije boty s papírovými podeševemi, pečce chléb z mouky smíšené se sádrrou, a vytahá-li ho za uši, řekne vám, krčte rameny: Já za to nemohu. Poručili mi to. Odpovědný je ten, kdo mi to nařídil. Nemohu si vybrat práci; odřeknu-li, sto jiných se přihrne a nahradí mě... Dokud cit solidarity a odpovědnosti k ostatním nebude v každém dělníkovi jako pud sebezachování, dotud dělnictvo nepochopí zásady nové mravnosti a nezahlédne širší obzory své třídy, i kdyby mu je odkrývala ruka zářná. Neodpovědný dělník vraždí své bratry jako voják střelící do stávkářů. Vzpomeňte jen na chicagské konzet-vy! Výborné, čerstvé paštiky! chválí kamarád uzenářský chasník. Koupíte je, a roznemůžete se otravou.“

Řečnickův hlas hlaholil, unesen sám sebou.

„Pohrdáním, jež stíhá stávkokazy, měl by se mravně ubíjet člověk pracující na škodu lidské společnosti...“ Dlouho ještě mluvil muž s hlavou proroka; tvrdil, že obchod je krádež, obořil se i na dělnické konzumy, které kdysi zkaženými švestkami zaviniily epidemii, ale Luka byl již unaven. Začal opět hledět na dívku.

Viděl, že optěla hlavu o koleno řečnickovo, až se její hnědé prstence rozsypaly po řečnickově bundě. Sětrvala tak v malebnosti, nehledíc na Veršínina.

Z očarování vytrhl Luku lomoz postrkovaných židlí, hlasitý hovor a nenucený smích. Všechny strnulé obličejě oživily a rozzářily se. Teď i dívka vstala, šla a nejbližšímu muži klobouk s hlavy a procházela shromážděním.

Odevšad se do klobouku sypaly velké měděné mince. „Naše přítelkyně Rosita sbírá na domácího pána,“ do-provodil řečnick její čin.

Luka vyhledal peníz a přiblížil se k dívce. Nebyla to již snivá dívka, ale veselá a důvěřivá žena, hledící mu přímo do tváře.

Zazdála se mu tak blízká, že ji oslovil rusky:

„Zdravstvujtě!“

„Zdravstvujtě!“ odvětila se smíchem. Ale nezdálo se mu zdvořilé, aby s ní mluvil řečí, které ostatní nerozuměli, a proto pokračoval svou francouzštinou:

„Vy jste... madame je z Causerii?“

„Ne,“ mluvila, potřásajíc kloboukem, v němž se těžce přehazovaly měďáky; „nejsem madame, jsem Rosita. A bydlím v Latinské čtvrti.“

Luka se nabídl bez rozmyšlení: „Já také. Půjdu s vámi domů. Smím?“

„Ovšemže smíte. Počkejte zde. Půjdemě všichni pohromadě, my krajané ze čtvrti.“

Veršínin se posadil stranou a pozoroval hemžení rozcházejících se lidí.

Ale jeho pohled se zděšeně zastavil u řečníka. Statný, rozložitý muž, jak se mu jevil mezi dveřmi, bídně se belhal o dvou holích, a Lukovi připadal nemístným žertem jeho veselý smích i dovádění s ženami, stihlo-li ho takové mrzáctví.

Zvedl se v něm soucit i odpor. Bezděky mu zatanul na mysl chromý žebrák z vídeňského předměstí, ježž neznámý dobrodinec opil kořalkou. Ale když padl na Luku jas modrých, a přece energických očí prorokových, ustoupil pocit podivu. Zmizely nemohoucné nohy, potácející se v záhybech černého pracovního pláště, a na odív zbyla široká ramena a výrazná hlava pevně na nich posazená. Luka přemítal:

„Kdyby tato krásná prorocká hlava s myslivým čelem a s energickými čelistmi byla postavena na herkulovské postavě, tento muž by nebyl anarchista, ale vůdce.“

Avšak tento způsob usuzování mu byl tak nový, že se v první chvíli domníval opakovat slova jiné osoby.

Ale Rosita již svolávala přátele:

„Pojďme!“

Dva mladíci a vytáhla dívka světých vlasů vyrazili z chumle. Luka se k nim připojil; ihned poznal, že dva z nich jsou Rusové. Představili se.

Statný hoch, který zpřeházenými vlasy a strnskem vousů připomínal nevzdělané pole, vyhrkl:

„Petražickij.“
Dívka zašeptala:
„Maryša.“
Nízký, zavalitý Francouz z jihu nevyňal ruce z kapes a prohodil:
„Cholet.“

A pokračovali v přerušeném rozhovoru. Cholet vysvětloval s vědomím, že mluví s cizinci:

„Znám tisíce zřízenců, kteří čekají jen na příležitost, aby se vrhli do stávky. Půl Paříže bez obchodních příručích! To bude velkolepé!“

Ani se nezarděl nad svou lži; vždyť jí sám věřil.
„Ale do té doby nás budou šidit na váze, lupiči,“ zvolal Petražickij, velký jedlík.

„Mně je jich přece líto,“ řekla Maryša, „vzpomenuli na jejich ruce zmodralé mrazem, na přestapující, ozáblé nohy!“

„Se svou citlivostí dospěješ tak daleko, že polituješ strážníka, který na čestném poli svaté povinnosti stržil výprask,“ děl Cholet.

„To ne!“ rozčílila se Maryša, která jako všechny emigrantky z carského Ruska nenáviděla policii.

Na křížovance velkých bulvárů se zastavili. Petražickij přemílal výrazy v chundelaté hlavě a dobyl ze sebe:

„Příliš si zakládáme na svém malicherném životě. Příroda, panečku, ta jej tak necení.“

Luka bystře pohlédl Petražickému do tváře.

„Já...“ vyhrkl, „já si také necením svůj život.“

Maryša ho přerušila strojeně hlučným smíchem:

„Vy,“ obrátila se k Petražickému, „vy však máte své domy po této stránce obříženo... Vaše chuť k jídlu...“

„Au revoir,“ končil Cholet, „jedna věc je jistá: že naše dělnictvo stále mluví o právech, a nikdy o povinnostech.“
„Na shledanou!“ volal zaním, ale on brzy zmizel v davu.

Teď teprve pohlédl Veršinin na vnější svět. Zarazil se, ohromen světly a vřavou. Reklamní návěští z barevných světel zářila a zhasínala v barevném obřím mrkání. Hejno šílených povozů letělo, v každém snad seděla krásná žena

se svým únoscem. Po širokých chodnících se valily zástupy v radostném vzrušení. Luka se zeptal užaslý:

„Jaká je dnes slavnost?“

„V Paříži je slavnost každý den, ale jen pro zvané.“
Potácel se omámen, vrážel do lidí, do kiosků, do kandelábrů. Poprvé vjela mu do nervů rušná a opojná večerní Paříž.

Zavrával.

Rosita ho chopila za ruku a převedla na druhou stranu ulice.

Maryša prohodila ještě několik všeobecných slov o odpovědnosti, nazývající ji stupínkem k altruismu.

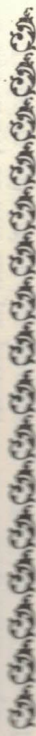
Luka mlčel. Dojmy tohoto večera zasypaly jeho hlavu ohnivými kruhy. Vířily před očima, hned to byla velká slunce, hned mu máty cestu mihotavé bludičky. Teprve chladný klid, stoupající z řeky, uklidnil jeho žár. Z ohnivých kouřů se staly zase svítilny vroubíci most a vrhající do vody mihotavé odrazy. Na náměstí svatého Michala se nerozhodně zastavil.

„Kam jdeš?“ ptal se Petražickij.

„Do ulice Mouffetardovy, a ještě pořád nevím, kudy se tam dostanu.“

„Doprovodíme tě.“

A zmizeli v úzkých, ztichlých uličkách Latinské čtvrti.

Ve dnech, kdy před Causeriem nebylo lidí jako o kázání na hoře, ve dnech všedních sedávali obyvatelé červeného domku na Montmartru kolem stolu, pracující v zdánlivě shodě.

Libertad, muž s hlavou proroka, vybíral ze zásuvky nádité dopisy s články pro časopis. Přes roh seděla černovlasá žena a kojila děcko. Nečinně seděla druhá žena, stejných

ryšů, vedle ní mladší muž, který jí držel za ruku. Luka poznal Henriho.

Luka Veršinin si chtěl důvěrně pohovořit s Libertadem. Díval se na tuto scénu skleněným pažením, pak teprve otevřel dveře a zešířoka vešel.

Neohrabaně se zatočil po sní, kde mu v první chvíli svítíl do očí jen ženin bílý prs a uváděl ho do rozpaků; zarazil se, přešlápl z nohy na nohu, až konečně přece se rozhodl a přistoupil k Libertadovi.

„Tys Libertad, co v pondělí řečnil, vidí?“ oslovil jej pro jistotu, ač viděl, že se nemůže mýlit.

„Ano,“ zněla mrzutá odpověď.

Veršinin otevřel ústa, ale ještě včas si připomněl spikleneckou opatrnost, která jej umlčela. S nedůvěřivým pohledem na všechny, kdož seděli kolem stolu, i na ty, kteří se teprve nyní vynořovali z temných koutů, sklonil se k Libertadovi a tázal se šeptem:

„A ti — jsou spolehliví?“

Kojťcí žena se usmála. Laskavě zachytila pohled jeho očí. Veršinin se zarděl a pochopil, co provedl. Vděčně se ohlédl směrem, odkud ho kdosi zavolal. Připadalo mu, že jakmile zde bylo vysloveno jeho jméno, ihned každý věděl, že má právo tu být.

Henri, který jej zavolal, seděl opět mlčky a díval se trochu posměšně, trochu shovívavě. Ale Luka se blaženě usmál a byl hrdý, že zde má již přítele.

Důležitě sáhl do kapsy pro listiny a legitimace. Vytasil se s nimi bez rozmyšlení a rozkládal je po stole.

„Jsem,“ mluvil přitom, klopýtaje o výslovnost, „příslušník tajné revoluční skupiny v Lodži...“

Položil legitimace na stůl, očekávaje, že všichni se jich chopí a budou je prohlížet, zkoumat a vyptávat se.

Ale nikdo v skleněné sní se nepohnul.

Jen Libertad prohodil rozmrzele:

„Po tom mi nic není. Pro mne za mne buď si třeba špicl.“

Vlákna tak pěkně seřazená se dívoce zuchala. Co? Slyšel dobře? Mají ho za vyzvědače? A proč, lidská bído, proč?

Jeho poctivá ruka našla si ihned mladě cestu k srdci. S posunkem, jehož okázalost byla ospravedlněná tíhou pordezření, obrátil se k Henrimu. Bral si za svědka, nerozmýšleje se příliš, své srdce a člověka, kterého znal od věrejška.

Zatěkal ulekaně po všech obličejích; všichni se tvářili, jako by neslyšeli.

Na pranyři stál Veršinin, rděl se a tesknil. Na hranici stál, pod nohama všecko hořelo, i dým ho dusil. Což ho nikdo nepochopí, nikdo v něm nepozná druha? Tajemný proud stejného smýšlení, podle kterého revoluční proud zná revoluční, tento neklamný proud ztratil sílu? Lhostejné oči přítomných mu nic nerýkaly. Toliko jeden pár černých očí vyplul z rákosí brv a kojťcí žena mu vlídně řekla:

„Sedni si, kamaráde!“

Zachránila dvě veliké hořké slzy, které se lesky Veršininovi v očích. Nespady, jen zářnějším učinily jeho úsměv a pomalu se vpíjely pod víčka zpět.

Veršinin couvl a usedl do stínu. Byl se svou odvahou v koncích. Díval se na Libertada a to mu zatím stačilo. Viděl proroka zachmuřeného, nemohl ovšem vědět, co se honí pod jeho vysokým čelem.

Teprve mnohem později se dohádál Luka, do jakého uzlu sáhl zrovna ten večer.

Bylo tomu právě tři léta od té doby, co obě černovlasé ženy přišly do Paříže. Armandina, která kojila děčko, a Simonetta, její sestra. Byla útlejší než Armandina, ale žhavější oči pod černým obočím, v jednu čáru spojeným. Armandina a Simonetta byly Bretonky, z rybářského hnízda. Simonetta učitelovala v rodné vsi, republika však ji zbavila povolání. Příliš svérázná výchova se nelíbila katolickým rodičům; nelíbila se ani úřadům vychovatelka málo dbalá kázně a školního řádu. A tak se stěhovala Simonetta o jedněch prázdninách do Paříže s propustným listem, kde byla poznamka: Vyhodila sochu Republiky ze školy. Rodičové ve vsi tleskali jejmu vyhazovu. Nešlo jim o sochu, ale o neslýchanou dívčinu bojovnost.

Rozhořelá hlava v Paříži neochladla. Setkala se s Libertadem. Dohoda byla snadná, rychlá, úplná. Anarchie! bylo jejich první milostné slovo. Najali domek na Montmartru, natřený tmavou červení, se zaskleným průčelím do ulice — ve světnicích bylo světlo, mnoho světla — vždyť jedna stěna ústila na náměstí, druhá hleděla z montmartreského vršku na předměstí Svatého Diviše. Libertadovi přátelé se nadšeně hnali do stavby nového společenského útvaru v malém, formující touhu svých srdcí.

Anarchisté chtěli žít po svém, říkali, že v kolektivní spolupráci a v komunistickém soužití.

Domek rozdělili na obytné pokojky pro jednotlivce a pro rodiny. Střih se skleněnou stěnou byla určena pondělním přednáškám.

Vzápětí snášeli kamarádi do síně tiskarské „kasý“, vysypali z kapes literky do jejich abecedových oddílů, až byly plné. Za tři dny napsali, vysázeli a vytiskli čtyřstránkový časopis, dali mu do záhlaví pyšné a výbojné

l' anarchie

Hochů bylo málo, ale byli jako vosy. Řečníci na ulicích, připlétali se do všech schůzí i demonstrací, přemlouvali obecnostvo v tramvaji, v podzemní dráze, na imperiálech omnibusů; objevovali se na pouličních slavnostech s houslemi a s písničkami, které pěly o novém ráji člověka, stvořeném anarchií... V zapadlých dělnických čtvrtích řečnili z otevřených oken, v lidových univerzitách zakládali skupiny, které podpíraly budovu myšlenky a byly jistinou časopisu. Na domek pověsil kamarád lakýrník tabuli, již sám vyrobil a pomaloval nápisem

CAUSERIES POPULAIRES

Psalí a sázeli všichni: Simonetta, Libertad i ostatní. Soukromý podnikatel přece však poslední přiložil ruku k dílu: vytiskl časopis na stroji. Anarchisté za to platili jen velmi neradi.

V skleněné síni se brzo nahromadily balíky neprodaných čísel. Sloupy starých novin podpíraly prkno běžící kolem stěny místo lavičky. V koutech světnice byly narovnané v hromadě skládací židle pro pondělní posluchače. Hoši je sem snesli ze všech koutů Paříže: z bulvárových kaváren, z parků, ze soukromých zahrad, ze zábavních podniků. Na holých stěnách nesly neuměle sbité poličky mnoho knih. Bylo zřejmo, že tu nikdo neuplatňoval zdobivou představitelství. *L'anarchie* vzlétala z tohoto popela ohňostrojem slov.

V sousedním pokojku byly stěny hustě pobity regály, očekávajícími příští velkolepou lidovou knihovnu. To byl sen Libertadův.

Odtud byla vyhlídka na rovinu pod montmartreským vrškem a v dálce šedaly ničím nezacloněné vížky kostelíka v Svatém Diviši.

V tomto pokojku ukořistil Libertad Simonettu i Armandinu. Obě zmámil hadím sykotem, obloudil je hledanými, barvitými slovy, která tisíce růží zasypávala jejich hlavy. Z neviditelné strusky dne dovedl vyrazit tak jasnou a bílou minci kouzelné chvíle, že zazněla stříbrným zvukem. Spadla do hladových a užaslých rukou rybářských dcer, okoulených prvním poznáním lásky. V těchto chvilích, uměle nastražených, chránil se Libertad povstati. Věděl, že by jeho mrzácké tělo zničilo to milostné, měsíčné kouzlo. Bovojoval mozkiem a vítězil.

Sestra po sestře bydlily s ním v pokojku s vyhlídkou k Svatému Diviši a sestra po sestře porodily mu chlapce.

Kamarád Minus byl starší, Diamant o dvě léta mladší. Oba byli volní občané, nekřtění a na radnici nezapsaní: nemluvilo se o nich jako o synech Libertadových, aniž byly Simonetta nebo Armandina nazývány jejich matkami. Oba hoši byli kamarádi, patřili všem a nikomu a starali se o ně všichni. Simonetta se brzy uvolnila a po příjezdu své sestry Armandiny se odstěhovala výše, do ulice Mont-Cenis. Kamarád André de Blasis, obuvník, šel s ní. V domku, jehož majetník byl půl roku nezvěstný, založili komunu.

A nyní se odpoutávala i Armandina. Libertad se o ni bál.

Střežil ji, úzkostlivě sledoval každý krok, kterým se od něho vzdalovala, žáril; jeho ješitnost trpěla. A přece ji nezachránil.

Armandině nastaly dny, v nichž se únava z prožitého mísla s touhou po novém. Byla roztouzena jarem, ozdravováním, mladostí srdce. Pod sněhem rostla drobounká, bílá a nasmělá kvítka. A když přešel její cestu nový muž, vypučely jejich něžné hlavičky a volaly po slunci.

Poznali se na první pohled. Nepotřebovali Libertadovských úskoků. Přirozený výběr postavil je k sobě.

Henri byl syn Paříže a přispěchal do Causerií, protože hledal něco nového v starém světě, k čemu by mohl přihnout své mladé síly. Našel v Libertadovi, co hledal, a našel vedle něho v Armandině ještě víc, než hledal.

Libertad brzy vtušil, co se děje, ale ani sobě nechtěl přiznat, že žáril. Hlásal ostatním: Buď mě miluješ, a nemusím žárlit; anebo mě nemiluješ, a je konec. Tajil svůj odpor k Henrimu jako hanbu. Nedovedl se však nikdy tak přemoci, aby s ním nemluvil ironicky.

Armandina opustila pokojík s vyhlídkou k Svatému Diviši, když se dítě narodilo. To byla veliká rána pro Libertada. Těžko krotil svou žádost a pohled na štěstí obou mladých lidí jej dráždil.

Večerní hovory v Causeriích sršely prudkými slovy. Spor byl několik dní němý, ale právě dnes večer se vyhrotil a oba sokové stáli proti sobě stejně popuzeni jako dva pralidé. Nebili se kyjí, ale principy.

Všichni trpěli tímto napětím, a co víc, trpěla i propaganda. Libertad trpěl navíc chaotností svých důvodů. Ale oháněl se kdečím, jen aby se nemusil Armandiny zřítí docela.

Ten večer tomu bylo právě tři léta, co odešla Simonetta, a právě šest neděl, co Armandina porodila Diamanta. Tu shodu si Libertad mrzutě uvědomoval a jen přítomnost Simonettina a Andréova ho mírnila. Tlumila jeho výbuchy, neboť muž s hlavou proroka si nerad zadával před nezáčastnými osobami, které vždy posuzují chladněji. A ještě tu byli dva, kteří nebyli vhod prorokovi: Cholet, šeptající

si v koutku s Reginou, ztřeštěnou květinářkou, s níž měl Libertad sám tajné plány.

Luka Veršinin ze tmy, kam se uchýlil, nechápavě pozoroval napjaté obličejě a mylně si vysvětloval nastalé mlčení rozpaký ostatních nad svou osobou. Vytkročil proto k Libertadovi.

„Přišel jsem k tobě,“ promluvil do ticha a jeho hlas z rozpaků slabě chraptěl, „přišel jsem, abys mi poradil nějaké knihy, kde se píše o naší věci.“

„O naší věci.“ Drahá slova. Luku zrovna blahem zamrazilo, když je vyslovoval. Libertad stáhl motouzem balíček, který spořádal, a řekl lhostejně:

„Všecky vědecké knihy pojednávají o naší věci.“

Věta měla zvuk výroku, jemuž se člověk neustálým opakováním naučí nazpaměť. Libertad se hned odvrátil. Nehodlal se zabývat malichernostmi v době pro něho tak vážné.

A Luka opět usedl na řeřavém uhlí netrpělivosti.

Věděl již, že Causerie pořádají každou neděli přednášku na venkově, při níž se zpívalo a hrálo na harmoniku. Prodávali časopis a brožury. Nevěděl však, že Henri, který pravidelně nosil balíky tiskovín, právě minulou neděle nikam nejel. Proto hryzlo Libertada vědomí, že Henri je doma sám s Armandinou.

Mladá žena nepouštěla děcko, jež kojila. Dokud Armandina bydlila v Causeriích, stále ještě doufal. Ale věděl, že jakmile se dorozumějí ti dva, Armandina bude ztracena. Vtipkoval a plánil Henriho:

„Chápu tě, že jsi zpitoměl, zamilovaná ovce, ale práci bys neměl zanedbávat.“

Zkoumal tím poměr obou mladých lidí. Henri však se schválně nepodírel ani slovem, raduje se s nevinnou školibostí ze špatně přemáhaného nepokoje Libertadova. Snášel trpělivě celý den jeho špatný rozmar. Ať se hovořilo o čemkoli, palčivá zvědavost Libertadova vynesla vždy na povrch narážku, při níž se Henri usmál a Armandininy černé oči zableskly.

Simonetta se rozpovídala o domácím řádu v montmar-

treské škole. „Je to řetěz paragrafů,“ pravila, „který svažuje žáka jako vězně na galěře. Každé ustanovení je bacil miliónkrát se rozpolťující; otravuje dětský mozek. Hygiena lidského mozku potřebuje volnost. Volnost myšlení je první podmínkou zdravotného vývoje. Tak jako čistota je základ tělesného blaha...“

Nato Libertad rozvinul plán nové školy, jak si ji představoval a jak ji časem jistě zařídí: světél, veliké sály, kam může bez zápisu vejít kterékoli dítě na libovolnou hodinu. O čem se bude hovořit, čemu se bude vyučovat, to každému poví velká tabule vedle vrat.

Od devíti do desíti psaní; děti přiběhnou z parku, z domova, z hřiště; zardělá líčka se sklomí nad písankami s neunavenou dychtivostí. V deset, prosím: velký rej pro nejmenší děti, hry, tělocvik, povídání o ničem. Od jedenaácti do poledne se čte. Malý — velký, každý může přijít a číst. Odpoledne se přednáší zeměpis... a tak dále.

„Budou na tvé škole učitelky?“ ptal se Cholet, tváře se, že strká prst do lví klece.

Henri prohodil stranou:

„Libertad jim nedá trpět celibátem!“

Mínul se s cílem. Lev byl příliš zaměstnan sám sebou. Chopil se podaného prstu a jen si s ním laškovně pohrál.

„Ovšemže ne,“ odtušil, „neboť ženský celibát jest právě tak nestvůrný jako celibát kněžský.“

Svůj výrok provázel pohledem tak významným, že se v něm nezmýlili ani Henri, ani Armandina, ale zalezli pod jeho všetečným dotekem jen hlouběji do skořáčky.

Simonetta — což by nechápala? ne, chápala příliš bystře, vždyť viděla teď hru, v níž sama kdysi byla reknymí —, Simonetta suše prohlásila:

„Žena odsouzená k celibátu nikdy se úplně nevyvine. A jsou to osklivá léta v životě ženy bojující v ztájeném zápasu s vlastní přirozeností.“

Choletův obličej, čístočně zarámovaný plavými vlasy, mihl se v šeru.

„Simonetto, a víš ty, co se říká o ženách?“

Mladá žena se nastražila. Očekávala škádlení.

„Že netrpí tak prudkým varem krve jako my... Že jsou studené. Že jsou jejich těla vlastně necitelná. To prý je všechno jen hra a podvod, čím nás oblažují v důvěrných hodinách...“

„To jsou vyčtené fráze,“ přerušil jej Libertad. „Řeknu ti něco méně kudrnatého. Samci i samičky savců mají stejný pohlavní život. Co si myslíš, že je člověk? Panák ze dřeva nebo z rákosí, který je na světě jen pro hříčky psychologů? Ne, kamaráde. Člověk podléhá stejným fyziologickým zákonům jako zvíře, i kdyby si před tím krásné duše zapákonul uši. Přírodopisec ti poví, že zvířecí samička zavřená o samotě pelichá, chřadne a její život se zkrátí o čtvrtinu...“

Simonetta se obrátila k Choletovi, jako by ho neslyšela: „Slyšela jsem také o ledových květinách; a což, třetí pohlaví, o kterém se kdysi tolik mluvilo? A nejenže jsem o nich slyšela, znala jsem takové dívky i ženy. Proč by nemohly být? Jsou i muži takoví! To je prostě skoupost přírody, snad i nemoc. Ale vztahovat tu výjimku na ženy vůbec? Toho se nemůžeme odvažovat; kdo vyřkl takovou větu, byl jistě špatný vtipkař. Je-li možná, abyste hned pochybovali o tom, co se vám nedává po lopatě? Velká vina je v neupřímnosti žen — ale neupřímnost může být někdy také zbraní! A měšťácká žena, již dlužní morálka tak pokrytecky vede, tak zvráceně poučuje, může snad být soudcem svých pocitů? Poznej sám sebe, říká se. Ale kdo to dělá? Zdá se, že je velmi nudné poznávat sebe samého. Poddáváme se trpně, nekriticky prchavým vznětům, tajným popudům, které se v nás rodí ze soumráčního kvašení. Kdo si dovede přesně ujasnit pohutky svých činů? Děláme tak mnohé bezděky, nepátráme po příčinách. Vládne námi nějaká cizí moc, a když se jí zlíbí, opět nás uvrhne do klidu. Mnohá žena, která si namlouvá, že je studená jako psí morda, nenalezla toliko pravého muže. Proč vaše milienky, vaše mladinké, panenské milienky, které o smyslech dosud nic nevědí, proč pláč tak často bez důvodu, co je příčinou jejich nepokoje, proč běhají jako splašené ovečky, tleskají do rukou a smějí se drobounkým, nenasytým smíchem? A proč se jejich nálada často náhle zakalí a blanky se

obratem ruky změnit v slzný přívál? Odkud jejich bodavý neklid? Z věčného zákona lásky, v něm je nepřemožitelný pud, o němž mluví Libertad, a ten je znepokojuje.“

Simonetta zrůžověla. Byla tak hezká, když horovala!

Luka seděl vedle Armandiny, prudce se obrátil k těm, kteří právě mluvili, a rval jim slova od úst. Tady slyšel otázky, jaké si nikdo nekladl ani v Lodži, ani ve Vídní, nikde, nikde! Tam si libovali ve věcech a zájmech veřejných, a tak málo se starali o soukromí jednotlivce! Byli tak skromní a tak se přehlíželi! To byla docela nová stránka boje, kterou tu obyvatelé Causeirií ukazovali Versininovi. Měl by snad člověk začít sám u sebe, anebo lépe, měl by nejdříve upravit život jednotlivce, než se odváží velkolepého přebudování celku?

Zahleděl se na Simonettu, i viděl, jak André chopil její malou, upracovanou dlaň a úkradkem ji přitiskl ke rtům.

Sklopil oči, aby se nevtíral. Revolucionáři mezi sebou si nikdy nelbali ruce! A přece toto políbení nevyznělo hluchou společenskou zdvořilostí: byla v tom něha, a proto si Luka připadal nediskrétní.

Plavý Cholet podotkl zase vláčným hlasem:

„Ale zdá se mi, že se dívky vdávají i bez toho neklidu.“

„Protože je společnost čím dříve ženami než milenkami. To není přirozený postup,“ odvětila Simonetta.

Libertad se chopil příležitosti ke kázání:

„Mezi počestnými lidmi“ — on přesně rozlišoval: počestný člověk podle morálky dnešní společnosti byl přesně označovaná a cvičená zvíře — „dívka vnikne do tajemství zákona až v manželství. Vrhnu ji tam jako slepou do pasti. A manžel jí otevře oči; bývá to nečekané a drsné. Žena z dívky pak vědoucímá očima zírá na člověka, který jí dal poznání... A muž ten jí bývá cizí. Nezná její. Znala jen jeho anglické šaty a naleštěné boty. Ten, který se k ní přiblížil, je vzdálen jejímú citu. Nemůže ho milovat. Neznala ho. Připadá si oklamána. Jak to končí?“

Libertad trochu se zajíkl, jeho pohled zachytil Henriovu výzvu, ale hned se zase uklidnil.

„Slabá žena,“ dodával, „se vzdá, zůstane u manžela

a snaží se po celý život vychválit si povinnost; takové ženy jsou nesnesitelné. Domnívají se, že co provedly z nedostatku síly, má být vzorem všem pokolením přítomným i budoucím. Některé se pokoušejí nalézt si rozkoš lásky v náruči jiného muže... Ale ty, které ustrnulý nebo nedovedou přemoci předsudky nebo jsou proniknuty nejsvětějším veřejným míněním, — říkají si raději, že nemají touhy... a je jich mnoho, takových...“

Armandina zavlnula dítě, a vstávajíc, aby s ním pochodila, řekla:

„A protože muž nikdy tak zpozditel nejedná, je jenom mezi ženami tolik ledových těl...“

Měla-li to býti narážka, rozuměl jí jen Libertad.

Když Armandina odešla, řekl Henri:

„Ani za věčné trvání lásky se nemůže nikdo zaručit. Ohláš se, přijde, je tu; ale nenaděješ se, a ona zmizí. Je těkavá a měnivá! Nestálejší je než všechny ostatní lidské pocity, neboť spojuje duševní sympatii se srozuměním a výběrem pudovým. Je možno věznit a ukáznit takový pocit? Kdo si lichotí, že jej lapil, krutě se mýlí. Neboť manželství — jest květ v herbáři; láska je rozpučená poupě.“

Libertad zachmuřeně poslouchal. Byl by rád Henriemu odporoval, ale nevěděl, co by namítl. Nebylo však třeba odporovat; to Libertad věděl, a proto obešel oklikou látku hovoru a vrátil se z jiné strany na svou pěšinku:

„Láska není tak prostá, jak tu říkáš. Řekneš: Láska je rozpučená poupě, a domníváš se, žeš vyřkl kdovíco moudrého. Nerozlišuješ lásku a žádost. Ale nedivím se ti; tak mnozí již odpykali svou zmyšlenou!“

Henri pochopil, chytil střelu a obrátil ji proti útočníkovi: „Vím zcela dobře, jak daleko je od žádosti k lásce. Jsou jarní večery nabitě rašením, kdy se v bytostech a věcech objevují užaslé oči, odrážející nový obraz světa. Touhy bloudí po lesích, skrývají se v houštinách u potůčků, v zákoutích parků. Ulicí chodí za soumraku páry lidí a vzduch se kolem nich chvěje jako kolem znějící harfy; i každý osamělý chodec má neviditelnou společnici, touhu, která mu útlýma rukama bolestně i slastně hraje na srdce. Setkají-li

se v takovém svečření dva opuštění lidští tvorové, zachvátí je mrazík žádosti. To je ta slavná láska na první pohled.“ Svěsil hlavu a odmíchl se na chvíli. Veršinin se domníval, že je pohnut, a proto se velmi podivil šelmovskému zablesknutí v pohledu, kterým Henri po straně zvidal, zdali se Armandina již vrátila. Ale za chvíli začal Henri opět:

„Kdo netrpěl samotou v horkých letních nocích, kdy věci i stíny mají na sobě ještě plamennou pečeť slunce, kdy smysly rozkvétají temnými květy těžkých vůní? Jdeš, řekněme, za dusné noci po bulváru. Hlava hoří, ruce žhnou, krev se přelévá vlnivým, kruhovitým, dráždivým proudem v těle; od hlavy k malíčku nohy proběhne odstíněnou stupnicí žáry; zdá se ti, že se na tvém těle otvírají všechny póry, aby usnadnily dýchání... Před tebou jde žena černá a bílá. Kolébá se v bocích vyzývavě a linie ramen vábívě prosvírá tkanivem. Látká se napíná při pohupování skrytého masa, nedbalá žena výzva trhá tvůj mozek v kaudenci její chůze. Žena uctí tvůj pohled v týle, ohlédne se. Jiskry létají sem a tam, sliznice rtů jsou rudě zduřelé. V uších ti poplašeně znějí zvony; nedbáš jejich výstrahy, dáš volnost ruce, aby pohládila obrys boků. Odcházíš se ženou k prostřeným stolům, které oba bez lítosti opustíte, když jsou vaše touhy nasyceny. To je snad žádost. Ale láska je dlouhá krystalizace citů, začínající z úžasu novorozeně a končící nenávisť a vraždou. Rozpuk poupěte, kterému je určeno zvadnout. Rozpuk nevzhledného poupěte v ohromující korunu květu. Čím déle rozkvétá, tím později uvadá. Vím, že zvadne, nečiním si iluze, ale abych pravdu řekl, nemyslím na to. Což myslíme na smrt? Nemohli bychom žít.“

Libertad se obrátil ke dveřím do sazárny, které se pohnuly a zanesly ke stolu proud vzduchu.

Veršinin, jsa vděčen příležitosti, že může něco říci, ochotně vysvětloval:

„Cholet... parti avec la jeune fille.“

Chvilky bylo ticho, někteří se ve skrytu usmívali. Všichni mlčeli k tomu, že Cholet s dívkou odešli.

Armandina se vrátila do síně a chopila se šití. Henri se

s rozkoší zadíval na bílou pěšinku uprostřed modravě černých vlasů. Libertad slídivě stopoval jeho pohled a nenávistný záhyb se mu pohnul kolem úst. Vyhrkl bez přetvářky:

„Nemáte však kazit šťastí druhého, dokud si nejste jisti svou láskou. Pro pouhý rozmar šlapete hluboký cit. Volná láska? Nevěřím tomu. Hloupý flirt.“

Henri mrštil bedničkou s literami hlučně na stůl. Zčervenal a zátykl. Ale Armandina mu zezadu položila ruce na ramena a popuzený tygr zkroutil.

„Není jiná láska než volná. Věř tomu, Libertade!“

To byla jediná slova, kterými se přidružila k debatě.

Teď bylo Lukovi vše jasné. Pohlédl na Libertada soucitně. Zblízka nevypadal zrovna skvělý, ten hrdina nové společnosti! Na řečníšti byl docela jiný!

Ale tento dojem vyprchal, dříve než se usadil v mozku.

S klidem ženy, která to vše již prožila, obrátila se Simonetta na Libertada, jenž zahalen vlasy a vousy seděl tu mračně jako rozhněvaný Zeus.

„Kamaráde, bude třeba jet do Chatelaillonu. Minulý týden psal Brunia, že pobřeží touží po zábavách a přednáškách. Bez tebe je tam mrtvo. Nikdo nedovejde odolat horkému slunci, každý tam leniví.“

Kamarád Zeus potřásl hřívou a ještě jednou pohlédl na zamilované. Zamrzelo jej, že tu zůstanou sami. Ve vážném souboji vždy u něho cizí žádost přemohla lásku. Řekl ne-rozmýšleje se:

„Pojeď, máš pravdu. V sobotu večer se připojím k výpravě Volných přátel. Včera přišel dopis z Rochefortu. Odvodní schůze. Zajedu tam. Také do Bordeaux se podívám.“

A již bledla Armandina za živými obrazy rušných shromáždění, řečnických potyček, bojovných provokací. Plány rostly pod hustou hřívou Diovou.

Luka Veršinin se odvážil otázat Simonetty:

„Prosím tě, pověz mi: to myslí Libertad teď, ne snad někdyv budoucnosti, v neznámé době, kterése nedožijeme?“

„A co?“ nechápala Simonetta.

„Nu — školu!“

„Ach tak! Ovšemže teď, kdo by dělal zbytečné plány o tom, čemu učít naše praprapotomky, a přitom se sám snad zapomněl naučit číst?“

„Jsou takoví, kamarádko,“ vložil se Henri do řeči. „Staráj se o budoucí stát, palce jim lezou z bot a kručí jim v břiše.“

„Tomu se říká socialistický idealismus,“ pousmál se Libertad.

„A kam pojede Libertad?“ vyzvídal dále Veršinin.

„Do Chatelaillonu, do letní kolonie,“ řekli mu, teprve když se otázal podruhé, jsa zmaten nepatrností zájmu, jaký mu projeví francouzští kamarádi. Očekával, že nestačí odpovídat na otázky, kterými ho zasypou, a zatím tu seděl mlčky a poslouchal.

„Co je to Chatel — aillon?“ vykoktal, obraceje se na Simonettu, která mu nejochtřejší odpovídala.

„To je náš letní byt,“ usmála se Simonetta. Údiv dětnských očí Lukových ji obveselil. Vysvětlovala:

„Je to rybářská vesnice u moře. Naši kamarádi dělníci jezdí tam na týden, dva, aby se potěšili oceánem, přírodou a nekonečností. Přitom propagují.“

„A — mají na to? Dělníci?“ divil se Veršinin. „Jen dělníci?“

„Také jiní, ale hlavně dělníci.“

Luka si nedovedl představit dělníka na letním bytě u moře, dělníka radujícího se z přírody, s rukama v klíně.

„To není drahý pobyt. Žije se tam levněji než v Paříži, jen cesta je mimo obvyklý rozpočet. Založili jsme společnost Volných přátel jen proto, abychom dostali slevu jízdného. Patnáct franků sem a tam.“

„Až k oceánu?“

„Až k moři, až do vsi. Kamarád Brunia, rybář, o nás pečuje za dva franky denně. Byt i stravu.“

Simonetta se obrátila k Libertadovi. Dohodovali se o práci. Simonetta se postará o redakci, Henri o úpravu časopisu; administrace zůstane Armandině jako vždy. V pondělí ať přednáší Cholet o militarismu, pak si připraví Simonetta

své rozhovory o hygieně mozku. Minusa a mrzáčka Josefa vezme s sebou Rosita.

Rosita!

Veršinin sebou škubl. A to, co v něm klíčilo: touha po moři, touha vidět nové a nové věci, touha po volné kolonii v přírodě, to v něm vyrostlo v odhodlání.

Rosita pojede do Chatelaillonu? To on by také...

Stříbrné franky! Rychle, kolik vás zbylo? Třicet, třicet stříbrných, a více! A volno má až do prvního. Teprve od prvního srpna má slíbenou práci... v Louvru... Ano, ano! zajásal. Pojede! Seznámí se s podivuhodným Libertadem, pojede s Rositou! (Schválně jako by na Rositu zapomněl, ale ve skutečnosti byla ona první a hlavním podnikětem.) S Rositou! S takovou velmi za-jít-ma-vou dívkou!

Ale — vezmou jej s sebou? Což jejich poznámka o špiclovi, neuškodí mu?

„Mohu se k vám přidružit?“ tázal se bojácně.

„Proč bys nemohl?“ řekl Libertad. „Každý může. Jede-me v sobotu večer z Montparnasského nádraží.“

Blaze bylo Veršininovi!

Dětský hlásek za dveřmi rozkazoval:

„Mama! Mama!“

Simonetta zazářila, vyskočila. Třísletý hošík, umouněný, s vlásky, do nichž mu slunce nakladlo žitné slámy, vbatolil se do světnice, drže ohromné jablko v ruce.

„Pojď ke mně, Minu!“ lákal jej Henri.

A všichni se mu usmívali vstříc, tomu paprsku.

Simonetta volala:

„Pojď ke mně!“

Libertad nastavoval ruce; též Luka se na dítě vábívě usmíval. Ale Minus namířil krůčky gumového panáka k Andrému.

„Co to máš?“ vyzvídal Libertad, když se hoch pohodlně uvelebil na Andréových kolenou.

„Jablko!“

„Kdes je vzal?“

„Tam! U kupce!“

„Tak dej pozor na kupce a na policajta, až zase budeš brát jablko. Kupec si myslí, že jsou jeho, strážník taky, a hlídá mu je. Nabíli by ti.“

Minus neposlouchal a žvýkal kočičími dásněmi krásné, veliké, ukradené jablko. Chutnalo mu.

Nikdo neměl výčitky svědomí. Nikdo tu neuznával soukromý majetek.

To sledával Veršinin v pořádku. Jen Liberadovo poučení jej zarazilo, ale pomyslí si, že bylo proneseno žertem.

„Půjďme!“ povzdychla Simonetta a políbila sestru dvakrát na ústa.

„Dobrou noc!“ volali všichni.

Poslední vstal Veršinin. Nechtělo se mu odejít.

„Na shledanou v Chatelaillonu,“ řekl Libertadovi.

„Naučíš mě pracovat pro naši věc.“ Stále otálel, ale nakonec přece musil odejít.

Šumná a vřivá Paříž znova ho omámila, ale tentokrát již nepolekala.

Příjemně rozrušen procházel se Luka Veršinin druhého dne odpoledne v Luxemburské zahradě. V noci sprchlo, lehce se dýchalo mezi buky; jejich šňhlé pně rozpjaly nad sebou kmitavou střechu listů. Celá zahrada se třásla slunečním laskáním. První květy se vybavovaly z poupat, vodní řasy na hladině bazény pod Medicéjskou fontánou se trhaly, aby paprsek měl volnou cestu až ke dnu, kamenité sukně nejslavnějších žen Francie odrážely útoky slunce. Ty slavné ženy tu stály v polokruhu, z vysokých podstavců strnule hleděly do zapomenutých dějů minulých dob, zatímco na cestách pod nimi rozkošné děti poskakovaly vesele do budoucnosti.

Holčičky v krajkách, hoši v čistém plátně. Elegantní děti se vozí v atlasovém kočárku; táhne je pár bílých koz s hedvábnými chlupy.

U kruhové vodní nádrže vidí Luka děti, které vypouštějí na hladinu lodstvo plachetek červených, bílých a šafránových; každé dítě sleduje svou loďku, chytá ji a odstrkuje hůlkou, naklánějíc se nad vodu. Tam spatřil Veršinin též dědovka krmícího vrabce. Krotící popelvárové lítali mu až na ruku, v letu chytali hozený drobek, na ramena mu sedali, na boty, na klobouk.

V hudebním kiosku hraje republikánská garda světa z Bizeta a Messagera. V parách ze země stoupajících se hudba destiluje a rozptyluje se po zahradě jemným zvukovým deštěm.

V kaštanové aleji blíže východu stojí malíř u podstavce a hmoždí se s obrazem terasy a květinové džungle. Kolem něho se nastavěla hrstka diváků, sledující každý pohyb malířovy hlavy i ruky, zkoumající přísně podobnost obrazu s modelem. Luka pojednou spatřil před sebou kučeravou hlavu Rositinu.

Bezděčný ruměnc mu zbarvil tváře i krk. Zaváhal, a pobojuvav se svou plachostí a ostychem, začloulmal konečně placatou čepicí se štítkem a oslovil Rositu rusky, jako když ji viděl poněprv:

„Zdravstvujtě!“

Rosita bystře otočila chlapeckou hlavu a usmála se na Luku ústy i očima.

„Krásný den, což?“ zahovořila hned místo odpovědi na pozdrav, „a jak teprve bude u moře! Těšíte se?“

Zpytavě si přitom Luku prohlížela chytrými očima.

Veršinin vnímal všemi smysly svěží bytost Rositinu, která dnes vypadala jako šestnáctiletá v studentické čapce a námořnické blůze. Vykoktal jen:

„Těším se opravdu na...“ — bylo mu těžko vyslovit nezvyklé a pružné slovo, uklouzavající mu s hadí hladkostí, i pohlédl bezradně na Rositu.

„Na Chatelaillon?“ pomáhala mu Rosita. Vykročila směrem k vratům a Luka šel za ní, nemysle na to, co dělá,

ale jsa neodolatelně váben býti tam, kde je ona. Teprve u východu z parku se zeptal:

„Kam jdete?“

„Kam?“ usmála se Rosita s postranním, čtveráckým pohledem na Veršimina. „Jdu pro hochu,“ pokračovala za chvíli, „který s námi pojedě k moři. Kamarád Josef se jmenuje a je chaurav.“

Luka šel Rositě po boku a byl šťasten. Jak se rozsvítilo na chodníku vedle Luxemburské zahrady! Nevoněly červené růže až sem a nezněla přelázaně hudba prosetá stromy? Ne, všechno bylo právě tak, jak to býti má. Všechno bylo nejlepší a nejdokonalejší. Veršimin si vykračoval s vítěznou radostí silného dobyvatele. Hle, kráčí po pařížské dlažbě, vytoužené a vydychtění; je rájsky krásné letní odpoledne a jemu po boku jde nejzajímavější dívka, jakou kdy spatřil. V mlze příštích dní dýchalo moře. A Henri... a Libertad... a hlavně Rosita! Kouzlo prvního vznětu koupalo v růžové lázni Lukovu hlavu. A všechno, co se dnes stalo, nabývalo zvláštní důležitosti. Každé slovo; Luka si jistě bude dlouho pamatovat i pomalou a zřetelnou výslovnost Rositinu, i ulici, rušnou v této odpolední hodině. Vůně benzínu i vůně květin podivuhodně hověla jeho náladě; souhlasila s ní též barva oblohy a píseň vodotrysku. Všechny věci se spojily, aby zdůraznily prchavou chvíli minulostního vznětu, aby z okamžiku zbyla vzpomínka, aby se vteřina zvětčila, miliónkrát znásobila, uložila se do podvědomí a tam při každém tichém zavolání vůle kdykoli mohla oživnout se všemi podrobnostmi, s tísnivou a sladkou bolestí, provázející vše pomíjivé s bodnutím nenávratného.

Hudba je provázela až na křižovatku, ale jakmile překročili bulvár a zamotali se do úzkých uliček kolem Odéonu, osaměli v tichu.

„Jdu k Paraf-Javalovi,“ vysvětlovala Rosita, „tam na nás čeká matka s dítětem.“

„Kdo je to Paraf-Javal?“ ptal se Luka.

Rosita se zasmála.

„Kdo? — Abych pravdu řekla, já nevím. Všeobecně ho pokládají za kamaráda, neboť kamarádi se s ním stále stý-

kají. On sám o sobě říká, že je vědecký anarchista, a mně se často zdá, že je to obyčejný šarlatán. Ale to je mé soukromé mínění a ničím neodůvodněné. Nesudte ho podle toho.“

Za chvíli, v níž patrně uznala, že příliš haněla, dodala uznale:

„Koná někdy užitečnou práci. Aspoň hlásá-li čistotu těl.“

A protože Luka stále neodpovídal, oddávaje se mlčenlivé slasti z Rositiny přítomnosti, dodala, přemýšlejič nahlas:

„Někdy ovšem přestřelí, buď on sám, anebo jeho stoupenčí. Jako s tímto hochem.“

„Pro kterého jdete?“

„Ano. Jeho otec byl fanatický stoupenec Javalův,“ vykládala Rosita. „Vzdělával se vědecky, za peníz trpce naspořený kupoval lékařské knihy, jimž, jak se obávám, nerozuměl, zacházel se svým tělem tak, jako by mělo jediné poslání, býti pokusným králíkem Javalovým. Nu, ať by se svým tělem skákal třeba jako čertík v lihu, ale naskytlo se dítě. Bylo zdravé a slibovalo vyrůst v statného muže. Zaslíbenec vědy měl nového králíka. Otužoval chlapce. Dával v plen drsnou počasí jeho útlý organismus. Poléval jeho malé tělíčko studenou vodou. A dítě bylo tak statečné, že všechno přežilo. Až jednou je postavil za ledového zimního rána pod pumpu, aby dovršil soustavné otužování, a pustil na ně pramen ledové vody. Dítě onemocnělo. Schoulo se, bylínka mrazem sežehlá. Pak běžel k lékaři. Doktor Colombe zachránil hochu před smrtí, ale nikoli před ochrnutím nervů.“

„Jistě?“ divil se Luka, neobyčejně zaujat. „Ale tu byl hlavně vinen otec, neboť rozumné otužování může děcku jen prospět.“ Hájil bezděky Paraf-Javala, měl neomezenou úctu a důvěru k vědeckému pokusnictví.

Rosita neodpověděla, neboť již stanuli před výkladem, kde se pestřily brožurky navěšené přímo na skle, mezi nimi časopisy, také *l'anarchie*. Vešli. Místnost byla čistá, na světlém nábytku ani prášku, po vyblených stěnách rozvěšené obrazy. Člověk z kůže stažený ukazoval všechny svaly, člověk prokvetalý modrými žilami, člověk se srdcem, ža-

ludkem, vše velmi pestré a názorné... Byly tu plastické modely oka a ucha, obrazy orgánů zničených alkoholem, obrazy fěta v různých stavech vývoje, a v koutě, v zasklené skříní, pohyblivá kostra.

Za tenkou přepážkou se ozývaly hlasy.

Odtamtud brzy vyšel hnědovlasý muž s dlouhými vousy a ostrým, zahnutým nosem, který zobákovitě třečel z obličjeje.

„To je on,“ pomyslí si Luka.

Paraf-Javal podal všem ruku navyklým pohybem. Ukázal Rosité obrádně za přepážku. Ale když tam Rosita zamířila, chopil ji velitelky za ruku; a když tázavě pronesla: „Hošík je tam s matkou?“ — vychrlil na ni kazatelským tónem místo odpovědi:

„Pravím ti, byl to skvostný člověk. Jeho kamarádka — jak už ženské bývají — trpná bytost, trochu pozadu za ním. Necháपालa jeho vážné snahy a jen souhlasila a souhlasila. Považ si, že se bávala chodit sem k nám, i do schůzí. Říkala, že ji děší ty hrozná věci na stěnách a hlavně naše pohyblivá kostra.“ Usmál se shovívavě. „Má prý ráda kolem sebe příjemné věci, které způsobují klidnou radost a mírné veselí.“ Paraf-Javal pokrčil rameny nad zpozdilostí ženy, která nevnímala krásu vědeckého bádání. „Výmlouvala se,“ mluvil dále, „že je celý den v továrně, mezi nebezpečnými stroji, na místě, kde jediný pohyb způsobí, že stroj člověka strhne a zmrzačí. Tam že musí myslit celý den na smrt, na to, jak se jí uchránit. Večer po práci že by se chtěla trochu poradovat.“ Javalův ostrý obličej se stáhl. Luka, který s otevřenými ústy sledoval každé Paraf-Javalovo hnutí, připomenul si v tu chvíli slova Rositina: — a já v něm vidím obyčejného šarlatána.

„Obrazy zde vyvěšené jí připomínaly smrt! K smíchu! Logickému člověku mohou připomínat toliko život, protože při nich právě běží o život, o zdravý život, bez nemoci a bez soužení. A takový nám může připravit jen věda!“

V té chvíli vyšla z místnosti za přepážkou drobounká snědá žena; odevzdala Rosité hošíka, který se nevzpíral, ale také se nijak neradoval. Snášel polibky na čelo a tváře — na ústa líbat Javal nedovoloval, aspoň byl-li přítomen

— i žertovné muchlování, při kterém se zdravé děti zalykají smíchem. Levá ruka mu visela bezzvládně z ramene, uschlá haluzka.

Matka mlčela; bylo jí těžko loučit se s dítětem. Od oně kruté příhody hleděla plaše a nevěřivě na všechny, kdo byli s Paraf-Javalem ve styku.

A Paraf-Javal, vída kolem sebe malé shromáždění, začal kázat s horlivostí sektáře:

„Věda, přítelče, to je veliká demokratka. Před tou jsme si všichni rovni. A věda jediná přivodí rovnost, volnost, bratrství... proto je třeba vštěpovat ji každému od dětství. Od dětství má člověk znát základy pokusné vědy...“

Rosita tiše namítala:

„Jen před vědou jsme si všichni rovni, Javale? Ještě před něčím: také před smrtí!“

„Mýlíš se, kamarádko! A věda ti vysvětlí, že nejsme. Bohatý člověk, dobře živý, jehož organismus je obrněn dobrou stravou před útoky mikrobů, je v ohromné výhodě před dělníkem, před člověkem chudým, nedostatečně živým, jehož svaly i krev přijímají lehce bacily každé nemoci. Jaká tu rovnost před smrtí? Zde jsou hradby, jichž je třeba dobýt, a tam připravená žen, jen pokosit klasy dozralé k smrti!“

„Jak můžeš tak mluvit před tímto dítětem?“ řekla vyčítavě Rosita. „Jen pohled, co z něho učinila tvoje pokusná věda.“

„Všude jsou oběti,“ pokrčil rameny Javal, „ale ukaž na ohromný dav těch, jimž věda pomohla. Ti zanikají jako každé dobro...“

Rosita pobízela k odchodu. Neměla ráda Paraf-Javalovo prostředí.

Javal si uvědomil skutečnost.

„Jedete zítra?“

„Zítra večer.“

Slíbil jsem, že mu ji pošlu.“

„Lagrandan je v Chatelaillonu?“

„Již od jara,“ řekl Paraf a obrátil se k Lukovi.